Hz. EBÛ ZER EL-ĞIFÂRÎ Radiyallâhü anh HAYATI VE ŞAHSİYETİ

Tarihte topluma mal olmuş ve insanlara etki eden şahsiyetler vardır. Bu kişilerin her bir yönü toplum için ayrı bir değer arz eder. Ebû Zerr radiyallâhü anh, İslâm daha duyulmadan hakkın dâvetine cevap veren ve ruhen iman eden büyük sahâbîlerden biridir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ve Raşid Halifeler dönemi içinde yaşamış ve yaşayışıyla önemli ölçüde dikkat çeken Ebû Zer radiyallâhü anh el-Gıfârî'nin hayatı ve şahsiyeti incelenecektir.

Ebû Zer radiyallâhü anh müslüman olarak içindeki iman cevherini gizlemeyip herşeyi göze alarak açıklayan, müslüman olmadan önce putlara karşı nefreti artıp onlardan uzak duran bir kimse idi.

Zühd ve takvası kendisi ile bayraklaşan, ibadetlerde zorlukları tercih eden her zaman daha fazla fazilet yarışına giren bir sahâbi olan Ebû Zer radiyallâhü anh bu davranışlarıyla bütün insanlığın dikkatini çekmiştir.

Bir takım İslâm düşünürleri ve araştırmacıları, sahabe arasındaki ilişkilerde meydana gelen bazı olumsuzlukları görmezlikten gelmişlerdir. Bunun yanısıra, bazı düşünürler de sahabe arasındaki bu olumsuzlukları, çok boyutlu şüpheler ortaya koyarak ve kendi bazı yanlış kanaatlerini, yalan, iftira ve kinleri ile birleştirerek olaylara yorum getirme yolunu seçmişlerdir. Her iki tutumda doğru değildir.

Olumsuzlukları görmezlikten gelmek, onları günahsız bir konuma sokmak olur ki, bu yanlıştır. Onlar masum değillerdir.

Ashab arasındaki olumsuz olayları gereğinden fazla büyütenler ve onları tasnife tabi tutarak bir kısmını tartışmasız doğru, bir kısmını da yanlış olarak değerlendirenler en az birinciler kadar hatalıdırlar. Bunların önemli bir bölümü çoğu kez yalana ve iftiralara baş vurmaktadır.

Rasûlullah (S.A.V.)'in ashabı içinde meydana gelen olumsuzluklar, olumlu olanları arasında çok azdır ve çok küçüktür. Bu insanların pek çoğu, hataları kendilerine hatırlatıldığında hatalarından dönmeyi bilen yüce insanlardır.

İlk müslümanlardan, sahâbî Ebû Zerr, Benû Gıfâr kabilesine mensub olup doğum tarihi bilinmemektedir. H. 31 (M. 651/652) yılında Mekke ile Medine arasında bir yer olan er-Rebeze'de Hakk'a yürümüştür.

Ebû Zerr radiyallâhü anhın ismi ve babasının adı hakkında kaynaklarda çeşitli isimler zikredilmektedir. Bazı eserlerde isminin Cündüb b. Cenâde b. Seken, bazı eserlerde Seken b. Cenâde b. Kavs b. Bevaz b. Ömer olarak zikredilmektedir. Bazı eserlerde ise Cündüb b. Cenâde b. Kays b. Beyaz b. Amr olarak zikredilmektedir. Bu sonuncusunun daha doğru olması muhtemeldir. Zira annesinin künyesi Ümmü Cündüb'dür.

Hz. Cündüb b. Cenâde'nin künyesi Ebu Zerr'dir. İslâm tarihinde isminden ziyade bu künyesi ile meşhur olup bununla anılmaktadır. Lâkabı ise **Mesîhu'l-İslâm'**dır. Bu lâkabı ona Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem bizzat vermiştir. Ebû Zerr el-Gifârî'nin kabilesi ve ailesi genellikle câhiliye devrinde yol kesmek, kervanları soymak ve eşkıyalık yapmakla tanınırdı. Ebû Zerr, cesareti ve atılganlığı ile o kadar büyük bir şöhret yapmıştı ki, ismini duyan, olduğu yerde korkudan titrerdi.

Genç yaştaki Ebû Zerr hazretleri bir gün, birdenbire değişerek mesleğini bırakıp haniflerden oldu. İslâm'ın henüz zuhur etmediği bir zamanda Allah yolunu tuttu. Öyle ki, etrafındakilere, **"Allah'tan başkasına ibadet edilmez. Putlara tapmayınız, onlardan hiçbir şey istemeyiniz!"** demeye başladı. Böylece hak yolunu bulmuş ve lebbeyk demişti. Bu husustaki ifadesine göre, müslüman olmadan üç yıl evveline kadar kendine mahsus bir şekilde Allah'a ibadet ettiğini ifade etmiştir.

Biz burada onun şahsiyeti ve kişiliği üzerinde duracağız.

ŞAHSİYETİ

a. Ahlakı

İslâmiyet'ten önce yol kesen ve insan canına kıyan sert tabiatlı bir insan iken İslâmiyyetin terbiyesi ile tamamen değişmiş fakir ve düşkünlerin koruyucusu olmuş, yaptığı bir kusurdan dolayı kendisini bağışlamasını istediği bir zencinin ayağının altına yanağını koyacak kadar alçak gönüllü, hizmetçisiyle aynı elbiseyi giyecek ve aynı yemeği yiyecek kadar mütevazi bir kimse haline gelmişti.

O, her zaman Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin huzurunda bulunan, bütün meşguliyetini din yoluna hasreden, Rasûlüllahın evine rahatlıkla girip çıkabilen şahıslarından idi.

Ebû Zer radiyallâhü anh, fakirlere karşı muhabbet gösteren, kendisinden bir şey istenmeden imkan dahilinde veren sıla-i rahmi yerine getiren, acı da olsa hakkı söyleyen, Cenab-ı Hakk'ın rızasını elde

etmek için kimseden korkmayan, çekinmeyen her işinde Allah'a tevekkül için **"lâ havle velâ kuvvete"** diyen bir kimse idi.

Her zaman ve her yerde Rasûlullah sevgisi ile yanıp tutuşan, O'nun emirlerini harfiyyen yerine getiren bir kimse idi. Arab'ın en ahlaklılarından olup bedevilerin bile hayran olduğu güzel ahlak sahibi bir kimse idi.

Ebû Zer radiyallâhü anh müslüman olduktan sonra kavmine döner ve İslâm'ı tebliğe başlar. Tebliğde başarılı sonuç alması Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'i sevindirir. Medine döneminde kabilesi toptan İslâm'a girince Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Ebû Zerr'in başarısını şu sözüyle övmüştür;

"Ebû Zerr'den daha doğru ve düzgün sözlü hiç bir kimseyi, ne yeryüzü taşımış ne de gök kubbe gölgelemiştir."[1] İbn Kesîr bu hadiste zayıflık vardır diye belirtse de Sehâvi herhangi bir şey söylemeyip merfu olarak zikredildiğini belirtir. Aclûnî senedinin iyi olduğunu merfu olarak geldiğini bildirmektedir. Hadisler konusunda ihtiyatlı olan Elbâni de hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

Bu hadis Ebû Zerr'in doğru ve hakkı söylemek konusunda ifadesinin düzgünlüğünü ve güzel konuşma kabiliyetini ifade etmektedir. Farklı rivayetlerde

"Meryem oğlu İsa'nın benzeri Ebû Zerr'den daha doğru ve daha düzgün ,.."[2] olanı diye beliriltmektedir. Bu hadis de Hasen olarak değerlendirilmiştir. Bu rivayetin devamında

"Ebû Zerr'i yeryüzünde Meryem oğlu İsa'nın zahidliği ile yürür"[3] denilerek Hz. İsa aleyhisselâma ahlak ve takva bakımından benzediği ifade edilmiştir.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in yetiştirdiği gibi ahlakını muhafaza etmesini bilmiştir. Ebû Zerr'in ahlakını kendisinin bizzat Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden rivayet ettiği şu hadis bildirmektedir.

"Dostum Rasûlullah bana yedi şey emretti:

1- Yoksulları sevip onlara yakın olmamı,

2- Kendimden aşağı olanlara bakıp, yukarı olanlara bakmamayı,

3- Kimseden bir şey istememeyi,

4- Yakınlarıma karşı sıla-i rahimde bulunmayı,

5- Acı da olsa hakkı söylemeyi,

6- Allah yolunda hiç bir kınayanın kınamasından korkmamayı,

7- "Lâ havle velâ kuvvete illâ billah : (Güç ve kuvvet ancak Allah'tandır) sözünü çokça söylemeyi"[4]

b. İlmi Yönü

Rasûlullah'ı çok sevmesi ve birçok yerde gece geç vakte kadar beraber olması, Rasûlullah ile birlikte aynı biniti paylaşmış olması, kendini İslâm uğrunda Rasûlullah'a adaması Onun ilmi seviyesini yükseltmiştir. İlimde derece bakımından Abdullah b. Mes'ud radiyallâhü anh ile eşit sayılmıştır.

İlmi öğrenme ve yayma hususunda çok hırslı olduğu belirtilmiştir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem **"ilim ancak öğrenmektedir"** deyince Ebû Zerr'de ensesini göstererek şöyle demiştir;

"Beni öldürmek için kılıcı boynuma koysanız ben de Rasûlullah'tan işitmiş olduğum bir sözü siz beni öldürünceye kadar ilan edebileceğini bilsem buna rağmen bildiğim sözü söylerim.[5]

Hz. Ali kerremallâhü veche, Ebû Zerr'in Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'den elde ettiği ilimden âciz kaldığını ifade eder.[6]

Hz. Ali kerremallâhü veçhe bu sözü ile şu meselelerin Ebû Zerr'in acziyetinde etkili olduğunu ifade etse gerektir.

1- Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in vefatından sonra ömrünün kısa olması sebebiyle

[1] Tirmizî, Menâkıb, 19; İbn Mâce, Mukaddime, 11; İbn Hanbel, VI/442; 11/163,
[2] Tirmizî, Menâkıb, 19; Hâkim, Müstedrek, III/342; İbn Hanbel, V/197, VI/242; İbn Sa'd, IV/227
[3] İbn Sa'd IV/227; Tirmizî, Menâkıb, 19; İbnü'l-Esir Üsdü'l-Gâbe, I/357; Zehebî, Siyer, II/59
[4] İbn Hanbel, V/159,173; İbn Sa'd IV/229; Zehebî, Siyer, II/57,64; Ebû Nuaym, Hılye 11/159,160
[5] Buhârî, ilim, 10
[6] İbn Sa'd 11/346,256, IV/232; İbn Abdilber, İstiab, IV/64

<u>bildiği her şeyi tam olarak öğretmeye imkan bulamaması,</u>

2- <u>İnsanların bir kısmının kenz hakkındaki görüşünden dolayı kendisinden uzak durması veya insanların uzaklaştırılması,</u>

3- <u>Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin vefatından sonra Şam'a gitmesi ve sonra Medine'ye dönüp ömrünün son demlerini Rebeze'de geçirmesi,</u>

4- <u>Halkın Ebû Zerr'i şiddetli bir zühd taraftarı diye bilip sadece nafilelerle ilgili meseleleri sorması.</u>

Tüm bunlara rağmen ilmi yaymanın gerekli olduğuna inandığı Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem de kendisine bu yönde tavsiyede bulunduğu için, şartlar ne olursa olsun bildiği gerçekleri imkân ölçüsünde açıklamaktan geri kalmamış, duyduğu hadisleri rivayet etmiş ve kendisine sorulan sorulara fetva vermiştir.

Ebû Zerr'in rivayetleri İbn Hanbel'in Müsned'indeki tekrarlarıyla birlikte 281 hadisi bulmaktadır. Buhârî ve Müslim'de ki rivayetleri 33'tür. Kendisinden birçok sahabe ve tabiin rivayette bulunmuştur. Enes b. Mâlik, İbn Abbas, İbn Ömer, Zir b. Hubeyş, Said b. Müseyyeb ve Ata b. Yesar bunlardan bazılarıdır.

Ebû Zer radiyallâhü anh, Medine'de üçüncü derecede birkaç fıkhi meselede hüküm veren kişiler arasında sayılmaktadır. Şam'da bulunduğu esnada halkın fıkhi meselelerini cevapladığı bildirilmektedir. Bununla birlikte arapçayı telaffuzdaki fasihligi ile de belirginlik kazanmıştır.

<u>c. Zühd ve Takvası</u>

Ebû Zerr'in nerede ismi geçse orada zühdünden ve takvasından bahsedilir. Zühd konusunda ilklerden olduğu, farzları yerine getirdiği gibi nafilede de fazlasıyla iştigal ettiği görülmüştür.

Bir gün Ebû Zer radiyallâhü anh

"Ya Rasûlallah servet sahipleri sevapları hep alıp götürdüler. Onlar bizim kıldığımız gibi namaz kılıyorlar, bizim tuttuğumuz gibi oruç tutuyorlar. Onların zekat ve sadaka verdikleri mal fazlalıkları da var. Halbuki bizim tasadduk edecek bir şeyimiz yok!" deyince;

Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem de **"sana bazı cümleler öğreteyim mi? Bunları söylediğin zaman, senin yaptığının aynısını yapanlar hariç, seni geçmiş olan kimselere kavuşursun, senin arkanda kalan kimseler de sana ulaşamazlar"** diye söyleyince,

Ebû Zer de

"Evet Ya Rasûlallah" diye cevap verir, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

" Her namazın arkasından otuzüçer defa tesbihat söylersin" diye belirtmiştir.[7] Görüldüğü gibi Ebû Zer radiyallâhü anh ibadetler konusunda yaptıkları ile yetinmeyen hayırda yarışan bir kimsedir.

<u>Nafile ibadetlere düşkünlüğünü kendisi şöyle anlatır;</u>

"Dostum (Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem) bana üç şey vasiyet etti. Allah Teâlâ'nın izniyle onları hiç bırakmayacağım; Kuşluk namazı ve yatmadan önce vitir namazı kılmak, her ay üç gün oruç tutmak".[8]

İbadetler mevzu olduğunda Ebû Zerr'in her zaman zorlukları tercih ettiği bildirilmektedir. Secdede alnın geleceği yeri bir hareketle bir defa düzeltmek caizken Ebû Zerr'in Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin tavsiyesine uyup secde mahallini temizlememeyi uygun bulduğu anlatılmıştır.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

"... Benim bildiklerimi siz bilmiş olsaydınız az güler çok ağlardınız ve yataklar üstünde kadınlardan zevk almazdınız, yollara çıkar avaz avaz Allah'a niyazda bulunurdunuz" dediği zaman Ebû Zer radiyallâhü anh **"ben de kesilip yok edilen bir ağaç olmayı kuvvetle arzu ettim"**.[9]şeklinde üzüntüsünü dile getirmiştir.

Gündüzleri dahi Allah'ı tefekkür ve zikirden uzak durmazdı.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in sevdiği, beğendiği işleri Ebû Zer radiyallâhü anh de sever beğenirdi. O'nun hoşlandığından o da hoşlanırdı. Rasûlullah'ın yapma dediği bir iş olduğunda hiç bir

---

[7] Buhârî, Ezan, 155; Müslim, Mesacid, 142; Ebû Dâvûd, Vitir, 24; İbn Hanbel, V/238; Dârimî, Salat, 90

[8] Nesâî, Siyam, 81

[9] Ebû Dâvûd, Salat, 175; Tirmizî, Salat, 162,279; İbn Mâce, İkâmetü's-Salat, 62;

şey söylemeden itaat ederdi.

İnfak konusunda Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden işittiğini aynen uygulardı. Ebû Zer; **“Bana dostum tavsiyede bulunup bir çorba pişirdiğin zaman suyunu çok koy sonra da komşulardından birisini araştır ve onlara ondan (birkaç kepçe) alıp (ver)'**demiştir.[10]

Şam Emiri olan Habib b. Mesleme Ebû Zerr'e bin dirhem verdiğinde kabul etmeyip geri vermiş, **“Bizim sütünü sağdığımız bir keçimiz, sırtına bindiğimiz bir merkebimiz var. Bundan başkasına ihtiyacımız da yok”** diyerek kanaatkarlığını belirtmiştir.

Ebû Zerr'in hanımı geçim sıkıntısından dert yanınca Ebû Zer radiyallâhü anh de :

“Ey Ümmü Zer! Önümüzde büyük bir engel var. O vakit hafif olanlar, ağır olanlardan daha cevval olacaktır” diyerek niçin mal biriktirmediğinin sebebini anlatmıştır.

Ebû Zer radiyallâhü anh elindekini fazlaca infak ederdi. Bu konuda da Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in **“Sizden biriniz kendisi için istediğini, din kardeşi için istemedikçe gerçek mü'min olamaz.”** hadisine uygun hareket ederdi.

Elindeki her şeyi infak ettiği gibi hayalinde bile para canlandıramayan bir kimse idi. Rasûlullah'ın şu hadisini bir kaç kez rivayet edip hayatına uygulamıştır. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

“Uhud dağı kadar altınım olması, sonra öleceğim gün yanımda alacaklı için ayırdığım hariç, bir dinar veya yarım dinar kalmış olduğu halde ölmeyi istemem”[11]

Ebû Zer radiyallâhü anh misafirlerine karşı çok ikram da bulunmuş hatta onlara bir şeyler yedirmek için kendisinin aç olarak sabahladığı olmuştur.

İnsanları her zaman zühd ve takvaya çağırmış ve bu konuda söylenmesi gereken her şeyi söylemiştir. Nitekim İbn Hanbel Ebû Zerr'in insanlara nasihati ile ilgili olarak şu bilgiyi verir;

“Ebû Zer radiyallâhü anh şöyle derdi: **Ey insanlar! Ben size nasihat ve şefkat ediyorum. Kabrin vahşetinden korunmak için gece yarısı namaz kılın. Kıyametin sıcağından korunmak için oruç tutun, en zor günün korkusundan uzak durmak için tasaddukta bulunun. Ey İnsanlar! Ben size nasihat ediyorum, size şefkat ediyorum”**[12]

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem **“Allah'dan başka ilah yoktur diyen ve bu ikrar üzerine ölen hiç bir kul yoktur ki, cennete girmesin”** diye buyurunca Ebû Zer radiyallâhü anh bir kaç kez

“zina etse de hırsızlık yapsa da öyle mi?” deyince her defasında Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

“Evet zina etsede hırsızlık yapsada” diye cevap verir en sonunda Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem öfkelenip

“Ebû Zer radiyallâhü anh patlasa da” diye sorulara son verir.[13]

Bu hadiseden anladığımız kadarı ile Ebû Zer radiyallâhü anh herkesi kendisi gibi düşünüp müslüman bir kimsenin zina ve hırsızlık gibi büyük günah işleyebileceğini düşünemiyor. Büyük günah işlemekten uzak durma düşüncesi onu daha fazla ibadet yapmaya itmiştir.

Ebû Zerr'in fazilet arayışı ve fazla ibadet isteği her zaman Rasûlullah'a çeşitli sorular sorarak ortaya çıkmıştır.

- **İlk kurulan mescit hangisidir?**
- **Sonra hangisidir?**
- **Bu iki mescid arasında ne kadar zaman vardır?**
- **Amellerin hangisi daha efdaldir?**
- **Hangisi daha hayırlıdır?**

Ebû Zer radiyallâhü anh bu sorularla kendi iç aleminde bir aktivite kazanıyordu. Ebû Zerr'in Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'den rivayet ettiğii 281 hadisi incelediğimizde bu hadislerin çoğunun **nafile ibadetler, amellerin en faziletlisi, Allah Teâlâ'dan sakınmak, güzel ahlak, sadaka, Rasûlüllah**

[10] Müslim, Bir, 142; Tirmizî, Et'ime, 30; İbn Mâce, Et'ime, 58; İbn Hanbel, V/149,156,161; Dârimî, Et'ime, 37
[11] Buhârî, RİKâk, 14; Müslim, Zekat, 32; Dârimî, Rikâk, 53; İbn Hanbel V/149,160-161,176
[12] İbn Hanbel, Kitabu'z-Zühd, 11/215
[13] Müslim, iman, 154

sallallâhü aleyhi ve sellemin üstünlükleri Allah'ın kıyamet günü yüzüne bakmayacağı kimseler, yeryüzünün mescid olduğu, konularını ihtiva ettiği görülmektedir. Bunların dışında diğer konuların ise miraç, Cennete ve Cehenneme en son giren kimse, sadaka çeşidi ve kuşluk namazı, dua, şirk koşmayanın cennete gireceği, namazda sağa sola dönmek olduğu görülür.

İnsan ilgilendiği, ihtiyacı olduğu veya en çok olmasını istediği mevzuları etrafındaki kimselere anlatır. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hayatın tüm sahaları ile bizzat ilgilendiği ve birçok sözü olduğu halde niçin Ebû Zerr'in rivayet ettiği hadisler züht ve takva ile ilgili olan rivayetler olsun. Niye ahkam, megazi, siyer, tefsir... gibi konular ağırlıkta değil de nevafil konuları ağırlıkta!

Bütün bunlardan anlaşılan odur ki Ebû Zer radiyallâhü anh kendi iç dünyasında bir çok meseleri aşmış, farzlar ve haramları yapıp yapmamak Onun için bir problem değil, Onun için önemli olan Allah ve Rasûlüne daha fazla yakın olabilmek, daha fazla ibadet edebilmek, ibadetleri huşu içinde, lezzetine vararak yapmaktı. Bütün bunlar Ebû Zerr'in yaşantısında, kendi psikolojisinde, iç dünyasında züht ve takva yönünü ortaya koymaktadır.

d. Servet Hakkındaki Görüşleri (Kenz)

"... ALTIN VE GÜMÜŞ BİRİKTİRİP ALLAH YOLUNDA SARF ETMEYENLERE CAN YAKICI BİR AZABI MÜJDELE"[14] ayetine dayanarak Ebû Zer radiyallâhü anh diğer Sahabenin aksine günlük ihtiyacından fazla gelen malın Allah yolunda harcanması gerektiğini savunur. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in de bu görüşte olduğunu söyler.[15] Mal biriktirip yığan, tasaddukta bulunmayan, zekat vermeyen kimselere karşı Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden duyduğu hadisleri ve Tevbe Suresinin 34. ayetini en şiddetli bir şekilde dile getirir.

Ebû Zerr'in diğer Sahabe ile arasındaki görüş ayrılığının sebebi yukardaki ayetin kimler için indiği ve kenz konusudur.

Ayetin kimler hakkında indiği ihtilaf konusu olup üç görüş ortaya atılmıştır.

1- **Ehli kitap hakkında,**
2- **Müslümanlardan zekat vermeyenler hakkında,**
3- **Ebû Zerr'in dediği gibi elinde ihtiyacından fazlasını dağıtmayanlar hakkında nazil olmuştur.**

Şam'da Muaviye ile bu ayet hakkında tartışmışlardı. Muaviye Ehl-i Kitap hakkında indiğini, Ebû Zer radiyallâhü anh de hem Ehl-i Kitap hem de Müslümanlar için indiğini söyler.[16]

Ayette isim verilerek altın ve gümüşün kenz edilmesi geçmektedir. Bundan dolayı kenzin ne olduğu konusu ihtilaf mevzuu olmuştur.

KENZ: Biriktirmek, malları üstüste koymak hazine, yer altına saklanmış gömülü mal, etrafı çevrilmiş koruma altına alınmış mal demektir. Tevbe 34'te biriktirme anlamında kullanılırken ayrıca **"... Ona bir kenz indirilmeli veya yanında bir melek gelmeli değil miydi?"**[17] ayetinde hazine anlamında kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de kenzin hazine anlamına geldiği daha başka yerler de vardır.

Hadislerde kenz, elde etmek manasında kullanılmıştır.

Zekatı verilmiş malın kenz (stok) olup olmadığı hususunda alimler değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Âlimlerin çoğunluğuna göre, böyle bir mal yasaklanan kenz kapsamına girmez.

Hz. Ömer radiyallâhü anh **"zekatı ödenen mal toprak altında gömülü de olsa stok hükmüne dahil değildir, stok, zekatı ödenmeyen maldır. Toprak altında gömülü de olsa bu malın sahibi onunla Cehennem'de dağlanacaktır"**.[18] İbn Ömer, Abdullah b. Abbas, İkrime de aynı görüştedir.[19]

Bazı alimlere göre stok edilen mal, zekatı ödenmiş olsa bile yasaklanan kenze girer. Bu görüşte olanlar Tevbe 34-35'le birlikte şu ayeti de delil getirirler. "**Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz**

---

[14] Tevbe, 9; 39
[15] İbn Hanbel, V/156,165,176
[16] Buhârî, Zekat, 4; İbn Sa'd, IV/166; Belâzurî, Ensâb V/55
[17] Kehf, 18:82; Furkan, 25:8; Şuara, 26; Kasas, 28: 76
[18] Râzi, Mefâtihu'l-Ğayb,V/630; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ, İsmail b. Ömer, Tefsiru'l- Kur'ani'l-Azim, Kahire, T.siz. IV/80,81
[19] Râzi, Mefâtîhu'l-Ğayb, IV/630; İbn Kesîr, Tefsir, IV/80,81; el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, el-Cami il Ahkami'il-Kur'an, Kahire, 1967, VIII/124,125,; Malik b. Enes, Muvatta, Zekat, 21

iyilik değildir. Asıl iyilik o dur ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve rasüllere inanır, Allah rızası için yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilencilere ve boyunduruk altında bulanan (köle ve esirlere) mal verir, namazı kılar, zekâtı verir..."[20]

Dikkatlice incelendiğinde ayette hem zekât verilmekte hem de yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, infaktan bahsedilmektedir. Ayetin baş tarafında zikredilen zekâtın aynısı olsaydı, ayrıca zekatın zikredilmesinin bir anlamı kalmazdı.[21]

Ebû Zerr'e göre yiyecek maddeleriyle normal geçim imkânlarından fazla elde tutulan bütün mallar kenz olup sahibi şer'an kınanmıştır. İnsanları bu görüşe teşvik etmiş ve muhalefet edenleri şiddetle kınamıştır.

Hz. Ali kerremallâhü veçhe kenz sınırını kendi devri için yıllık 4000 dirhem diye rakamla bildirip kenz, bu sınırın üzerindedir diyerek o dönemin zenginlik seviyesini de belirtmiştir.[22]

İbn Hazm "**Fakirlerin ihtiyaçlarını gidermek, her memleketin zenginleri üzerine farz kılınmıştır. Zekatlar ihtiyacı gidermediği takdirde, devlet zenginleri buna zorlayabilir. Bu şekilde fakirlerin zaruri yiyecek maddeleri, kışlık ve yazlık giyecekleri, yağmur, güneş ve soğuktan koruyacak mesken ihtiyacaları ile içecek ihtiyaçları giderilebilir"**[23] diyerek bir nevi Ebû Zerr'in düşüncesindedir, İbn Hazm'ın kendisine delil aldığı **"Akrabaya, fakire ve yolcuya hakkını ver"**[24] ayetidir.

Kurtubî, Ebû Zerr'in görüşünü şöyle bir ihtimal ile yorumlamaktadır; Kenz ile ilgili ayet müslümanların gerçekten maddi sıkıntı içerisinde oldukları muhacirlerin büyük maddi sıkıntılar içerisinde olup Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in bu sıkıntılarını karşılıyamadığı bir dönemde inmiş olmalı. Zira beytü'l-mal sahâbilerin ihtiyaçlarını o gün için karşılayamıyordu. İşte Müslümanlar bu durumda oldukları bir sırada ihtiyaçtan fazlasının stok edilmesi bu ayetle yasaklanmıştır. Gerçekten de böyle durumlarda altın ve gümüşü biriktirmek caiz değildir. Müslümanlar o sıkıntılı durumdan kurtulduktan sonra, sadece zekâtlarını ödemekle, yükümlü tutulmuşlardır.[25]

Ebû Zer radiyallâhü anh günlük ihtiyaçtan fazlasını kenz sayarken Hz. Ali 4000 dirhem sınırını koymuştur. Bu içtihad Hz. Ali'nin dönemini kapsarken diğer dönemlerdeki kenzin sınırı için ölçü olmuştur.

Bütün bunların yanında asli ihtiyaçların ne olduğu meselesi ortaya çıkmaktadır. Asli ihtiyaçları bütün âlimler zekat dışı sayarken bunların ne olduğu konusu netlik kazanmamıştır. **"Bütün kaynaklar kaba taslak birlikte verirler. Bu listede; giyecekler, zati eşyalar, yiyecek ve içecekler, mesken, geçim temin için bulundurulan el aletleri ve tezgahlar, binek vasıtası, okumak için edinilen kitaplar ve ihtilaflı olmakla birlikte belli ölçüdeki ziynet eşyaları."**[26]

Yukarda sayılan eşyaların keyfiyeti konusu bir netlik kazanmamıştır. Lüks ile yokluğun sınırı muhitin ve örfün hükmü bu husustaki hükümlerin en adili olacaktır.[27]

İhtiyaç fazlası mallar konusunda farklı ictihadlarda bulunan diğer sahabenin hiçbirinin yönetimle ihtilafa düşmemesi[28] düşündürücüdür.

Niçin Ebû Zer radiyallâhü anh de onlar gibi olmadı?

Zühd ve takvasını anlatırken belirttiğimiz gibi Ebû Zerr'in nafilelere ve diğer ibadetlere olan meyli ile toplumdaki hayat seviyesinin yükselişi ile birleşince Ebû Zerr'in kenz düşüncesinin ortaya çıktığı gözükür.

---

[20] Bakara, 2:177
[21] Kurtubî, el-Câmi, II/241,242
[22] Râzi, Mefâtîhu'l-Ğayb, IV/631; et-Taberî, Muhammed b. Cerir, Camiül-Beyan'an Te'vili Âyi'l-Kur'an, Mısır, H. 1321-1328, X/73
[23] İbn Hazm, Muhammed Ali b. Ahmed b. Said, el-Muhallâ, Kahire 1967, VI/156
[24] İsra, 17:26; Nisa, 4:36; Müddesir, 74:40-44
[25] Kurtubî, el-Câmi, VIII/125-126
[26] Çeker, Orhan, "Havaic-i Asliyye", D.İ.A. için yazılan fakat yayınlanmayan madde, Konya, 1992
[27] Kutub, Seyyid, İslâmda Sosyal Adalet Trc. Yaşar Tunagür, M. Adnan, İstanbul, T.siz. s. 186; ei-Kardâvî, Yusuf, Fıkhu'z-Zekat, Beyrut, 1977, 1/151-153; Yavuz, Yunus Vehbi, islâm'da Zekat Müessesi, istanbul, 1980, s. 260; Yeniçeri, Celal, islâm Açısından Tüketicinin Korunması ve Ev İdaresi, istanbul, 1996, s. 54
[28] Aydınlı, A., "Ebû Zer" D.I.A., X/268

2. Tesiri

a. Sosyalistlerce Yanlış Yorumlanması

Ebû Zerr'in malın yığılmasına karşı olma düşüncesi ile sosyalizm ve komünizme yaklaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. **"İslâm tarihinde ilk defa sosyalizmden söz eden kişi**[29] diye anlatılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar Ebû Zerr'de sosyalist görüşlerin belirtilerini buldularsa da bu görüşlerin sahipleri bir sonuca varamamışlardır. Bir takım görüş sahipleri Ebû Zerr'e sosyalist demelerinin yanında bu telkinden etkilenen veya böyle bir düşünceyi, en azından ifade ediliş şeklini benimsediklerinden Ebû Zer radiyallâhü anh ve Sosyalizm isimli kitaplar[30] yazmışlardır.

Komünizmin güya herkesi maldan mahrum edişi ile İslam'ın infak emri ve Ebû Zerr'in fazlaca dağıtmak isteği eşit sayılmaya çalışılmıştır. Komünizmin ahlaksızlığı, servet tanımayışı görmezlikden gelinmiştir. Sosyalizmin ferdi mülkiyeti tanımaması baştaki bir takım kimselerin saltanatına katkıda bulunurken Ebû Zer radiyallâhü anh düşüncesinde böyle bir takım ayrıcalıklı insanlar olmamıştır. Sosyalizm ferdi mülkiyeti güya kaldırıyor, fakat belli insanlardan mahrum ediyor, İslâm ise özel mülkiyeti kaldırmayıp belli noktalarda yön vererek insanların hayrına ve istifadesine sunmuştur.

İslâm sadece malın belli zenginler arasında dolaşan bir nimet olmasını[31] önlemiştir. İnsanların gelirden ve mülkiyetten en faydalı ve en eşit şartlarda istifadesi için özel mülkiyete yön veren sekiz maddeyi Mannan şöyle anlatır;

1- **Malın sürekli kullanılması,**
2- **Malla orantılı olarak zekat ödenmesi,**
3- **Malın yararlı işlerde kullanılmasını sağlayan bağış kuralının olması,**
4- **Başkalarına zarar vermeksizin malın kullanılması,**
5- **Malın helal yollarla kazanılması,**
6- **Malın kullanımında ne cimriliğe ne de israfa gidilmesi,**
7- **Malın kullanımında yalnızca haklı yararlar sağlama amacının güdülmesi,**
8- **İslâm'ın miras yasasının eksiksiz uygulanması.**[32]

İslâm gerektiğinde ferdi mülkiyeti sınırlar, gerektiğinde elde bulunan bütün malların infakını gönüllü olarak vermeye çağırır. Ebû Zer radiyallâhü anh fazla infakı istemekle insanoğulunun cimriliğini açmak istemiş olabilir. Fakat adını bile duymadığı bir batıl görüşün savunuculuğunu hiçbir zaman yapmamıştır. Çünkü İslâm güzellikler dinidir. Hiç kimse İnsanların bazı kötü huylarını görmeyip bir tane iyi huyunu öne çıkarmakla, İslâm benim dediğim gibidir diyemez. Sosyalizm eşitlik ilkesini ön plana çıkarıp kendisini topluma sevdirmeye çalışırken bunun yanında din tanımayanları, gayri ahlaki tutumları, adeta neseb ve mülkiyeti yok edişleri kabul edilebilir bir tutum olmayıp nefretle kaçınılmalıdır.

Ebû Zerr'i Sosyalist sayan kimseler niçin diğer özelliklerini kabul etmeyip sadece bir görüşünü alıyorlar? Bütün art niyetleri bu sorunun cevabında yatmaktadır. İslâm Sosyalizmi diye sentez yapanlar da İslam'da bir eksiklik bulduklarından mı bu sentezi yapıyorlar yoksa kendilerinde 20. y.y. da ortaya çıkan akımlara karşı bir aşağılık duygusu mu hissediliyorlar? Öyle anlaşılıyor ki ikinci sebepten dolayı kendileri gibi Ebû Zerr'i de yanlış anlatıp yanlış yaşıyorlar.

b. Haricilere ve Şia'ya Tesiri

Hariciler birçok sahabeyi tekfir ederken, Ebû Zer radiyallâhü anh bu kimselere karşı her zaman saygılı davranmıştır. Halifeye isyan edecek olanları bile itaate çağırmıştır.

Haricilere göre imamet Kureyş'e ait bir hak değilken, Ebû Zer radiyallâhü anh Hz. Ali'nin tarafındadır.

---

[29] ez-Zirîkli, Hayreddin, el-A'lâm, Kahire, 1959, 1/136; Sakr, Nadiye Haseni, Sebeiyye, Ahtaru'l-Harekati'l-Hadimeti fi Sadri'l-islâm, Kahire, 1991, s. 21

[30] Abdü'l-Hahim Muhammed, Ebû Zer radiyallâhü anh el-Gıfârî ve'ş-Şuyûiyyeti, Kahire, 1985; Sehhâr, Ebû Zer, el-Gıfârî

[31] Haşr,59:7

[32] Mannan, M.A. islâm Ekonomisi Teori ve Pratik, Trc: Bahri Zengin, v.d. İstanbul, 1980, s.153

Görüldüğü üzere Haricilerle Ebû Zer'in hiçbir ilişkisi olmadığı gibi görüşleri de taban tabana zıttır.

Ebû Zer radiyallâhü anh el-Gıfârî Şiiler nazarında veli sayılan bir Sahâbîdir. Şiiler içerisinde birçok noktadan eleştirilen Şeriati bile: **"Ebû Zer, Ali'nin kopyesi"**[33] ifadesini kullanmaktadır. Kendisinin terceme edip şii rivayetlerle desteklediği kitabında şia içerisinde en az abartan kimse olsa da Ebû Zerr'i adeta bir Peygamber gibi anlatmaktadır.[34]

c. Tasavvufa Tesiri

Ebû Zer radiyallâhü anh gayet sade ve basit yaşardı. Servet olarak anılacak bir şeyi yoktu. Dünya metaı olarak yanında sütünden faydalanmak için bir veya iki keçi, bir yere gittiğinde üzerine bineceği merkep, küçük bir ev, bir tane hizmetçi, sadece üzerine giydiği bir elbisesi vardır.

Dünya malı olarak amellerini kabul eden zengin olmayı düşünmeyip bir yudum su veya süt, cumadan cumaya biraz buğday yeter deyip kendini tamamen ibadet ve ilme veren, sadece devletten aldığına kanaat eden bir kimse idi.

Böylece Allah'a kulluk çerçevesinde bir hayat yaşayan Ebû Zerr'i birçok tasavvuf erbabı kendine örnek almıştı. Beka ve Fena konusunda konuşan ilk kimse olmuştu.[35] Farukî, Ebû Zerr'i tasavvuf hareketinin önde gelen isimleri arasında sayar.[36]

Ebû Zerr'in yaşadığı hayat, birçok tasavvuf erbabının yaşamaya çalıştığı, en azından kendisine örnek aldığı bir hayattır. Birçok sahabe gibi Ebû Zerr'e duydukları sevgiden dolayı İstanbul'da yaşayan insanlar Onun adına İstanbul'a bir kabir yapmışlardır.[37] Bu da bize Ebû Zerr'in İstanbul halkı tarafından sevildiğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Ebû Zer el-Gıfârî radiyallâhü anh kendi kabilesinin önde gelen şahsiyetlerinden idi. Müslüman olmadan bir kaç yıl önce kavminin batıl inançlarını bırakıp namaz kılmaya başlamış, tarih onun, **İslâm'a ilk giren beş kişiden biri olduğunu kaydetmiştir.**

Ebû Zer, müslüman olduktan sonra Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin elçisi olarak Gıfâr halkına İslam'ı anlatmıştır. Bu sebebten Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in övgüsüne layık olmuştur. O'nun doğruluğu, ifadesinin düzgünlüğü her zaman övülmüştür.

Medine'ye hicretten sonra birçok savaşlara nefer olarak katılıp üzerine düşen tüm görevleri yapmıştır. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden idarecilik istemesine rağmen idarecilik verilmeyince üzülmemiş, kendisine verilen emirlere harfiyyen riayet etmiştir. Ancak idari konuda zaafından dolayı kendisine idarecilik verilmemiştir.

İlk Müslümanlardan olması, Ehl-i Beyt sevgisi, daima Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ile beraber oluşu, Suffe ehlinden olması onun her zaman sevilmesini sağlamıştır. Bedir savaşına katılmadığı halde Hz. Ömer onun faziletini bildiğinden atiyye miktarını belirlerken onu da Bedir ashabından saymıştır.

Genellikle zamanını Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ile birlikte geçirmesi onun derecesini arttırmış fakih Sahabe arasında sayılmıştır. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden 281 tane hadis rivayet etmiştir. İlimde derece olarak Abdullah b. Mes'ud radiyallâhü anha denk sayılmıştır.

Ebû Zer radiyallâhü anh, dünya malına meyletmeyip elinde günlük ihtiyacından başka ne varsa tamamını intak etmenin gereğine inanıp hiç bir servet biriktirmemiştir. İnfak etmeyi herkesten istemesi kendisini zaman zaman sıkıntıya sokmuştur. Ayrıca bütün ömrünü zühd ve takva üzere geçirdiğinden böyle bir hakkının olmamasına rağmen diğer insanların da kendisi gibi yaşamasını istemiştir.

Ebû Zer, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin vefatından sonra Medine Devletinde meydana

---

[33] Şeriati, A. Kendini Devrimci Yetiştirmek, Trc. Ejder Okumuş, İstanbul, 1996, s. 43
[34] Şeriati, A. Ebû Zer, s.187-214
[35] Kettânî, Teratib, III/86; el-Münavi, Abdurrauf, el-Kevakibu'd-Dürriye, Mısır, 1938, I/83
[36] Faruki, İsmail Raci, Luis Lamia, islâm Kültür Atlası, Trc: Mustafa Okan Kibaroğlu v.d., İstanbul, 1991, s.321
[37] Ünver, A. Süheyl, Istanbulda Sahabe Kabirleri, İstanbul, 1953, s.28

gelen maddi kalkınmayı hiçe sayarak müslümanların ilk dönemlerdeki gibi sade yaşayıp ellerindeki tüm varlıklarını infak etmeleri gerektiğine inanmıştır. **Bu uğurda Muaviye ile yaptığı tartışmalar bazı kimseleri kendi etrafına toplamış hatta onun bu tavrı Şam'da Muaviye'nin otoritesini sarsmıştır.**

Bunun üzerine zamanın halifesi, Ebû Zerr'i Medine'ye getirttiğinde Medine'de de zühd ve takva üzere yaşantısına devam edip bazı servet sahiplerini eleştirmesi ve bu konudaki sert tutumları orada da rahatsızlık vermiştir.

Kenz ve infak konusunda halife ile içtihatlarındaki farklılık Ebû Zerr'in Rebeze'ye sürülmesine sebep olmuştur. Halife ile olan anlaşmazlığından bazı kimseler faydalanmak istemişlerse de Ebû Zer radiyallâhü anh bunlara izin vermemiştir. Ebû Zer radiyallâhü anh halife ile görüş ayrılığına rağmen devletin bekasını düşündüğünden kendisini isyana çağıranları itaate davet etmiştir.

Zühd ve takvası, fikirleri ve hareketlerinde etkili olmuştur. Nitekim rivayet ettiği hadisler amellerin fazileti ile ilgilidir. Topluma tavsiye ettiği işler faziletle ilgilidir. Fazilet yarışı adeta Ebû Zerr'de bir çizgi oluşturmuştur.

Ebû Zerr'in Rasûlullah sevgisi, kahramanlığı, zühd ve takvası her dönemde örnek olmuştur. Lüks hayatın müslümanlar arasında yaygınlaşıp fakir Müslümanların elinden tutulmadığı dönemlerde Ebû Zer radiyallâhü anh el-Ğıfâri'nın infak ve kenz görüşlerinin hatırlanması müslüman topluma yeni bir veçhe verecektir.

Yazının özetlenerek alındığı Kaynak:

Adem SARITAŞ; Ebû Zer El-Ğıfârî radiyallâhü anh Hayatı Ve Şahsiyeti, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi-61464, Konya-1997